

SPIRA, LEOPOLD:

OTTO BAUER RENESZÁNSZA
(Otto–Bauer–Renaissance)

WIENER TAGEBUCH 1979/1.

1978 november közepén Bécsben három napos szimpóziumot tartottak Otto Bauerről, amelyet az Osztrák Szocialista Párt ifjúsági szervezeteinek csúciszervezete, a Szocialista Ifjúsági Tanács rendezett. A megnyitón felszólt Josef Hindels mellett Firnberg tudományos miniszter is.

Az utóbbi években a fiatal baloldaliak a két világháború közötti marxista teoretikusok egész sorához nyúltak vissza, nem utolsósorban azért, mert a munkásmozgalom jelenleg az elméletet tekintve kevésbé bizonyul produktívnak, s ez éppúgy érvényes a szociáldemokráciára, mint a Moszkvára orientált kommunista pártokra. Érthető tehát, ha a baloldali szocialisták Otto Bauerra emlékeznek; az azonban annál inkább meglepő, hogy a fent említett tanácskozáson referensként résztvett két olasz kommunista is, Lombardo Radice és Giacomo Marramo. Részt vett még Detlev Albers, a korábbi Juso-vezető, jelenleg a brémai egyetem professzora. Ők is megindokolták, miért kezdenek érdeklődni Otto Bauer iránt bizonyos idő óta külföldön.

Giacomo Marramo ezt így magyarázta: „Az elmúlt két évben Olaszországban növekvő érdeklődés alakult ki a Weimari Köztársaság és az első osztrák köztársaság tragikus példája iránt. Ez nemcsak kulturális divatjelenység és nem is a katasztrófa diszkrét (vagy perverz) charmja. Valóban, a figyelem eredete e bonyolult fejlődés iránt – amely a két legerősebb közép-európai munkásmozgalom leveréséhez vezetett –, az olasz társadalmi és politikai válság jelenlegi dinamikájával összefüggő analógiákban keresendő (eltekintve természetesen a lényeges társadalmi különbségektől). Meg vagyok győződve arról – és ezt megkíséreltem kikutatni a két világháború közötti ausztro-marxizmusról írott munkámban –, hogy a hasonlóságok különösen az osztrák szociáldemokrácia tapasztalataira állanak, mindenekelőtt, ha a demokrácia és a szocializmus közötti viszonyok kérdéskörét vesszük szemügyre. Úgy hiszem, nem követek el erőszakot a történelmi valóságon, ha kijelentem, hogy sok, az ausztro-marxizmus óta, a háborús- és forradalmi években kidolgozott fel fogás – és ez különösen Otto Bauerra érvényes – sok kérdésben nagyon erő-

sen emlékeztet az olasz kommunisták eredeti elméleti-stratégiai beállítottságára, gyakran a megfogalmazásig. Ezzel semmi esetre sem akarom egyik-másik tapasztalat apologetikus nézetét nyújtani.

Detlev Albers kifejtette: „Negyven évvel Otto Bauer halála után sokadsodnak a jelek, amelyek arra mutatnak, hogy az ausztro-marxizmusról mondott minden elhamarkodott búcsúbeszéd és végérvényesen meghíúsult nyilatkozat ellenére előbb csak elméletileg, de később a munkáinak gyakorlati-politikai „újralfedezése” során legfontosabb képviselővé válik.”

Ennek az újonnan felébredt érdeklődésnek a bizonyítására utalni lehet az újabb olasz kiadványokra: a Lelio Basso által kiadott „Problemi del Socialismo” c. folyóirat szerkesztőségi körében, ill. a „Mondoperaio” c. szocialista elméleti folyóiratban megjelent cikkekre. Jean-Pierre Chevènement, a Francia Szocialista Párt CERES-csoportjának egyik legfontosabb reprezentánsa, azáltal is utal arra a rangra, amelyet Otto Bauer munkáinak tulajdonít, hogy saját könyvében az első helyre teszi Otto Bauer lényeges kijelentéseit késői „Két világháború között?” c. munkájából. A szociáldemokrata baloldal Nyugat-Németországban először a „Herfordi tézisek a marxisták munkájához a Német Szociáldemokrata Pártban” c. kiadványban hivatkozik kifejezetten Otto Bauerre, mint a szocializmushoz vezető demokratikus út teoretikusa.” (Az utóbbi időben Spanyolországban is érdeklődést mutattak a kommunisták és szocialisták Otto Bauer iránt.)

Albers aláhúzza, hogy a nemzetközi szocialista és szociáldemokrata mozgalom baloldali, marxista szárnya foglalkozik Otto Bauerral, ami azonban nehézkes kissé, mert munkái alig kaphatóak. Van ugyan egy kiadás, amely tartalmazza a „Két világháború között?” c. művet is, azonban minden kötet kereken ezer schillingbe kerül! Az, hogy manapság úgyszólván újra fel kell fedezni Otto Bauert, azzal függ össze, hogy 1945 után az Osztrák Szocialista Párt feledésre ítélte. Az Osztrák Szocialista Párt újjáalakítása a köztársaság létrejötte után kettős szakítást jelentett: szakítást egyrészt a fasiszta, másrészt a saját ausztro-marxista múlttal. Azok, akik 1945-ben az Osztrák Szocialista Párt élén álltak, Renner, Schärf, Helmer, már 1934 februárja előtt párton belüli ellenségei voltak Otto Bauernak és az általa képviselt irányzatnak, s ők nem engedték, hogy az Osztrák Szocialista Párt 1945 utáni politikai irányvonalának alapjaként Bauert felhasználják. Julius Deutschnak akkori-ban nem ajánlottak fel politikai funkciót és Otto Leichert rávették, hogy másodsor is az USA-ba emigráljon. A hidegháborús években az Osztrák Szocialista Párt baloldalának hangja nagyon halk volt, s ehhez az is hozzájárult, hogy Erwin Schärf, az Osztrák Szocialista Párt főtitkára átváltott a

kommunistákhoz, akik között nagyon sok korábbi ausztro-marxista munkás- és intellektuális káder volt, az ő számukra a szociáldemokráciával való szakítás az Otto Bauerral való szakítást is jelentette. Amikor Kreisky néhány évvel ezelőtt az Osztrák Szocialista Párt „reideologizálásának” szükségességéről beszélt, nem hivatkozott Otto Bauerra. Ha tehát a Második Köztársaságban Karl Renner messze ismert, de Otto Bauer messzemenően ismeretlen, ezt nem lehet csupán arra visszavezetni, hogy egyikük minden különösebb nehézség nélkül élte át a fasizmust Ausztriában, míg másikuk emigrációban halt meg, hanem mindenekelőtt arra kell utalni, hogy Renner alkalmazkodó opportunizmusa uralta a mezőnyt.

Demokrácia és szocializmus

A demokrácia és a szocializmus közötti kapcsolat korunk munkásmozgalmá számára kétségtelenül az egyik központi kérdésvetetés. A szocialista perspektívák nélküli demokrácia annál problematikusabb, minél erősebben hatják át a monopolkapitalista csoportosulások a gazdaságot és az államot. A demokrácia nélküli szocializmus viszont degenerálja a rendszert, amely ugyan nem kapitalista, de nem is felel meg a szocialista társadalomról alkotott alapvető elképzeléseknek. Nem kevés a kapcsolódási pont a szocializmus nélküli demokrácia és az ilyen, demokrácia nélküli szocializmus között. A demokrácia és a szocializmus szintézise között pedig kevés érintkezési pont van. Ez magyarázza a jelenlegi érdeklődést Otto Bauer iránt.

Utalhatunk arra, hogy Otto Bauer politikai tevékenysége nem a demokratikus szocializmushoz, hanem a fasizmus győzelméhez vezetett, amit egyébként a nem-demokratikus szocialista áramlatok sem tudtak volna megakadályozni. Otto Bauernak azonban sikerült, hogy a mindennapi harcot ezrek tudatában összekösse a szocialista látomással, és hogy egy tömegpártnak marxista arculatot adjon. A Vörös Bécs biztosan tartalmazott szocialista elemeket, és a harcoló schutzbundisták a demokráciát védtek, mint a szocializmusért folytatott harc alapját. Otto Bauer pártpolitikus is, de egyidejűleg jelentős teoretikus is volt. Az utóbbi évtizedekben csak keveseket lehet találni, akik eleget tesznek ennek a kettős szerepnek, amely tulajdonképpen a vezető szocialistáról alkotott elképzeléseknek megfelel.

Otto Bauer működése természetesen kemény politikai és gazdasági viták idejére esett, de ez érvényes volt Európa más országaira is. Ennek ellenére az osztrák szociáldemokráciában érezhetően különbözött a légkör a többi

pártokban dolgozókéétól, s ez éppen az „ausztro-marxizmus” fogalomban fejeződött ki, amit nem kevésbé éppen Otto Bauer formált, aki az akkori magas szellemi és morális szinten álló osztrák munkásmozgalom legfontosabb képviselője volt. Ha Dehmel neve jutott az eszébe, ő a munkásköltőre gondolt, Leopold Gratz előtt ebben az esetben az udvari cukrász jelent meg.

Az eddig elmondottak talán elegendőek annak indoklására, hogy miért foglalkozunk Otto Bauer személyével és gondolatvilágával. De ha egy nagy szocialista eszmével foglalkozunk – évtizedekkel halála után –, fennáll bizonyos oldalak túlhangsúlyozásának és a korhoz kötött nézetek általánosításának veszélye.

Giacomo Marramo például úgy vélekedett, hogy az ausztro-marxizmus számos ingadozása és ellentmondása ellenére kitört a „szükségyszerűség” és a „társadalmi mozgástörvény” naturalis-mechanikus fogalmából, – amelyek Kautsky történelemfelfogásának sajátjai – és „behozta a ’lehetőség’ fogalmát az elméleti-politikai vitába”. A valóságban éppen Otto Bauer volt az, aki a munkásmozgalom minden kudarcát és vereségét – és ilyen volt nem kevés – „objektív” okokra vezette vissza, s ezeket fel is használta annak bizonyítására, hogy nem lehet tovább előrenyomulni, nem szabad a harcot minden pillanatban felvenni.

Már utaltunk arra, hogy Otto Bauer jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy tízezrekben kifejlesszen egy szocialista, harcoss öntudatot, a fasizmus támadásával szemben folytatott visszavonuló taktikája azonban egyidejűleg demoralizálóan hatott. Ezeknek az egymással ellentétes tendenciáknak volt az eredménye az 1934-es élethalálharc.

Nem véletlen, hogy Hindels, Albers és Marramo is Otto Bauer 1936-ban megjelent könyvére, a „Két világháború között?”-re utalnak. Ebben a könyvében dolgozta ki az „integrális szocializmus” eszméjét, amely túllépett a munkásmozgalom szakadásán. Ehhez szükséges volt, hogy a kommunisták a demokrácia értékét, a szociáldemokraták pedig a szocializmus lehetőségét akceptálják. Otto Bauer feltevése a két Internacionálé közeledésében rejtett. A Népfront megalakulása Franciaországban és Spanyolországban egy ilyen fejlődés kezdetét mutatta.

Az „integrális szocializmus” eszméjéhez való kötődés pozitív magatartást jelentett a Szovjetunióval kapcsolatban, amely akkoriban valóban az egyetlen támasz volt a fasizmus elleni harcban, s érdekében állt minden demokratának, hogy a Szovjetuniót ebben a harcban támogassa. Ezenkívül Otto Bauer meg volt győződve arról, hogy Sztálin önkényuralma Oroszország gazdasági elmaradottságának volt a kifejeződése, aminek az iparosítással el kell tennie.

Otto Bauernak a proletárdiktatúrával kapcsolatos elképzelését – ami mellett ebben a könyvében kiállt –, a sztálinizmus formálta; ezt a diktatúrát a fasizmus miatt tekintette rettenetes szükségszerűségnek, ahogyan az Osztrák Szocialista Párt linzi programjában is a puccsszervező burzsoáziának adandó válaszra gondolt, amely burzsoázia számára nemkívánatos választási eredményt nem respektálja. Ez messze távol állt Gramscinak a munkásosztály hegemoniájáról szóló fogalmától.